

Asia: VN/5875/2019

Lausuntopyyntö saamelaiskäräjälain muutosta valmistellun toimikunnan mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1 luku Yleiset säännökset (pois lukien 3 §)

Ihmisoikeusliitto kannattaa sitä, että lain tarkoituksypykälään lisättäisiin toimikunnan esityksen mukaisesti viittaus saamelaisten itsemääräämisoikeuteen.

3 § Oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon

YK:n ihmisoikeuskomitea on todennut kahdessa ratkaisussaan vuonna 2019, että nykyisen saamelaiskäräjälain 3 § eli saamelaiskäräjien vaaliluetteloon ottamisen ehdot muodostavat ihmisoikeusloukkauksen. Komitea on velvoittanut Suomen sekä kyseisissä ratkaisuissa että suosituksissaan (2021) estämään oikeudenloukkauksien jatkumisen.

Toimikunnan esityksen tavoitteena on muuttaa saamelaiskäräjien vaaliluetteloon ottamisen ehtoja siten, että saamelaisten itsemääräämisoikeus toteutuisi komitean edellyttämällä tavalla. Sanamuotoa muutettaisiin perustellusti siten, että kyse olisi nimenomaan vaaliluetteloon ottamisen ehdoista. Ihmisoikeusliitto pitää erittäin tärkeänä, että Suomi toimeenpanelee kansainvälisten ihmisoikeuselinten suositukset ja ratkaisut viivytyksettä.

2 luku Saamelaiskäräjien tehtävät (5-8 §)

-

9 § Yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoite sekä 9 b § Menettely yhteistoiminnassa ja neuvotteluissa

9 § Yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoite

Esitys toisi lainsäädäntöön aiempaa selvemmin saamelaisten vapaan ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen. Ennakkosuostumus olisi ehto saamelaisiin vaikuttavien viranomais- ja lainsäädäntötoimien ja muiden merkittävien yhteiskunnallisten hankkeiden eteenpäin viemiselle. Tämä on olennainen uudistus, joka toteuttaisi YK:n ihmisoikeuskomitean ja muiden kansainvälisten ihmisoikeuselinten suosituksia Suomelle. Vapaa ja tietoon perustuva ennakkosuostumus (free, prior and informed consent, FPIC) on yksi keskeisimmistä alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden elementeistä.

Ennakkosuostumukseen tähtäävän neuvottelumenettelyn muuttaminen yhteistyö- ja neuvotteluelvoitteeksi on perusteltua. Oikea-aikaisuuden vaatimuksen lisääminen yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoitteeseen on tarpeellista.

Lisäksi viranomaisten tulee esityksen mukaan dokumentoida nykyistä tarkemmin, miten he ovat arvioineet eri toimenpiteiden vaikutuksia saamelaisten oikeuksille ja huolehtineet saamelaisten oikeuksista. Tämä on erittäin tervetullutta.

9 b § Menettely yhteistoiminnassa ja neuvotteluissa

Lakiin ehdotetaan otettavaksi uusi säännös yhteistoimintaa ja neuvotteluja koskevasta menettelystä sen varmistamiseksi, että yhteistoiminnassa ja neuvotteluissa toteutuu vapaa ja tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaate. Uudessa pykälässä konkretisoidaan nykyistä tarkemmin, mitä yhteistoiminta- ja neuvottelumenettely merkitsee ja mitä se edellyttää viranomaisilta.

Menettelytapasäännös on tarpeellinen. Nykyisen lain soveltamisessa on ollut suuria ongelmia. Eri hallinnonaloilla neuvotteluelvoitetta on sovellettu eri tavoin, eikä neuvotteluja ole aina käyty riittävässä määrin tai ollenkaan. Uusi 9 b § vahvistaisi neuvotteluelvoitetta osaltaan ja tarkentaisi sen sisältöä. Menettely toteuttaa saamelaisten oikeutta osallistua ja vaikuttaa päätöksiin, jotka koskevat saamelaisia tai jotka vaikuttavat heidän perustuslaillisten oikeuksiensa toteutumiseen.

9 a § Saamelaisten oikeuksien huomioiminen viranomaisten ja muiden julkisia hallintotehtäviä hoitavien toiminnassa

Lakiin ehdotetaan otettavaksi uusi pykälä saamelaisten oikeuksien huomioimisesta viranomaisten ja muiden julkisia hallintotehtäviä hoitavien toiminnassa. Kyseessä olisi yleissäännös, joka konkretisoisi, mitä saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksien turvaaminen käytännössä edellyttää viranomaiselta tai muulta julkista hallintotehtävää hoitavalta. Säännöksessä on huomioitu se, että perustuslain 22 § edellyttää viranomaisilta myös aktiivisia toimenpiteitä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Perusoikeuksien tosiasiallinen toteutuminen edellyttää usein julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä esimerkiksi perusoikeuksien suojaamiseksi ulkopuolisten loukkauksilta tai tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien käyttämiselle.

Velvoite on tärkeä lisäys lakiin huolimatta siitä, että viranomaisilla voidaan katsoa jo perustuslain nojalla olevan velvoite edistää saamelaisten oikeuksia aktiivisesti ja estää niiden loukkaaminen. Velvoitteen noudattaminen edellyttäisi, että viranomainen on tietoinen saamelaisten oikeuksista ja huomioi niitä omassa toiminnassaan.

Viranomaiset tarvitsevat systemaattista ihmisoikeuskoulutusta, johon sisältyy koulutusta alkuperäiskansan oikeuksista. Vapaan, tietoon perustuvan ennakkosuostumuksen periaatteesta tulee myös tarjota velvoittavaa koulutusta eri hallinnonalojen viranomaisille.

3 luku Toimikausi, toimielimet ja toiminta

-

3 a luku Kirjanpito ja tilintarkastus

-

4 luku Saamelaiskäräjien vaalit

-

5 luku Muutoksenhaku vaaliluetteloja koskevissa asioissa

-

6 luku Erinäiset säännökset

-

Rikoslain 40 luvun 11 §

-

Muita huomioita

Ihmisoikeusliitto kannattaa toimikunnan esitystä saamelaiskäräjälain uudistamiseksi. Saamelaiskäräjälain uudistusta on yritetty vuosien ajan. Uudistus tulee toteuttaa kiireellisesti alkuperäiskansa saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi.

Toimikunnan esitys vahvistaisi toteutuessaan saamelaisten itsemääräämisoikeutta monin tavoin. Tämä on kansainvälisten ihmisoikeuselinten Suomelle antamien suositusten ja ratkaisujen mukaista.

Salo Aija
Ihmisoikeusliitto